

**Acțiune politică și diplomatică în apărarea unirii românilor.
De la starea conflictuală la războiul româno-ungar
(noiembrie 1918-aprilie 1919)**

**(Political and diplomatic action in defense of romanian union.
From the conflict state to the Romanian-Hungarian War
(November 1918 - April 1919))**

Dumitru PREDA

Abstract: *The present study is a synthesis of the events from November 1918 to April 1919 and highlights the coordinates of internal policy actions and external demarches to defend the Union of Romanians proclaimed in 1918, and in which the role of the military factor was evident.*

Key words: *Romania, Entente coalition, Hungary, Transylvania, Soviet Russia, Soviet Ukraine, bolchevism, Paris Peace Conference, Diplomacy.*

Încetarea ostilităților la 11 noiembrie 1918 a găsit România din nou în tabăra Antantei, colaborând politic și militar împotriva celui de-al Doilea Reich¹. În *Memoriul* remis de guvernul generalului Constantin M. Coandă, la 28 octombrie-10 noiembrie, reprezentanților Puterilor Aliate de la Iași se specifica: „chestiunea românilor din Ungaria s-a impus, prin însăși natura ei, în ziua în care principiile de justiție, de independență și de libertate a popoarelor au fost proclamate. Ea s-a impus și prin împrejurările războiului, când, prin Tratatul de la 4 [17] august 1916, Alianții s-au obligat să asigure românilor unitatea lor națională”².

În perioada imediat următoare, în paralel cu susținerea pe toate planurile a mișcărilor de eliberare națională din Bucovina și Transilvania, guvernul român a dezvoltat o intensă acțiune diplomatică destinată a sonda poziția Marilor Puteri învingătoare în legătură cu angajamentele anterior luate față de România, de a informa și deci de a clarifica raporturile cu acestea în probleme esențiale, precum locul și rolul rezervat statului român la viitoarea conferință de pace și apoi confirmarea unității național-statale realizate în cursul anului 1918, care să fie concretizate în documente cu valoare juridică internațională. Firește, la sfârșitul anului respectiv

România se prezenta cu multe atuuri câştigate prin luptă și jertfe, care o situau printre primele națiuni în ceea ce privește efortul uman și material de război; ea constituia – și acest lucru nu putea fi neglijat de nimeni – un important factor politic și militar în sud-estul Europei, poate chiar cel mai important. Totodată, era o realitate evidentă, chiar din cursul lunii noiembrie, că obiectivul desăvârșirii statului român urma să fie atins, într-un moment în care și alte națiuni din aceeași regiune a continentului își refăceau sau își reîn- tregeau entitățile lor statale independente.

La jumătatea lunii ianuarie 1919, atunci când Premierul român Ion I.C. Brătianu sosea la Paris pentru a apăra cauza unității românești, România se înfățișa înaintea Conferinței de Pace ca un stat național unitar de fapt și de drept³.

În tot acest timp și în perioada imediată, aplicarea Hotărârii de unire de la 1 Decembrie 1918 și consolidarea acesteia avea să fie realizată pas cu pas, un rol principal avându-l acțiunea eliberatoare a armatei române. Războiul de întregire nu se încheiase, adversarii unității românești impunând continuarea lui⁴.

Studiul de față reprezintă o sinteză a evenimentelor din intervalul noiembrie 1918-aprilie 1919 și evidențiază coordonatele acțiunilor de politică internă și demersurile externe, în cadrul cărora rolul factorului militar a fost evident.

Consecințele „armistițiului” de la Belgrad

Deși provizorie și având un caracter strict militar, linia demarcațională stabilită pe cursul Mureșului, prin convenția încheiată la Belgrad, în ziua de 13 noiembrie 1918, între Comandamentul Armatei aliate de Orient și delegații noului guvern ungar, a creat o situație extrem de confuză în teritoriile românești de dincolo de Carpați. Aceasta „împarte națiunea română din Transilvania și Ungaria în două părți, ceea ce agravează dificultățile în acțiunea de renaștere națională și în organizarea ei, atât de necesară în aceste zile de prefaceri istorice” – se arăta într-un memoriu din 28 noiembrie al lui Iuliu Maniu, remis prin Legația română ministrului francez al Afacerilor Străine⁵. Documentul dezvăluia acțiunile „fără scrupule” ale guvernărilor unguri îndreptate împotriva locuitorilor români, ca și dezarmarea gărzilor naționale și trupelor regulate române din Banat de către forțele sârbești. Argumentelor avansate de Budapesta, se spunea în continuare, „noi îi opunem dreptul nostru istoric și natural, bazat pe faptul însuși al existenței noastre. Lipsit de orice autoritate în teritoriile ocupate de români, guvernul ungar ajunge să compromită, astfel, mersul normal al administrației țării, căci este incapabil să dirijeze problemele de interes public, dar în același timp refuză să remită puterea autorităților române, singurele în stare să garanteze ordinea. Din această cauză se nasc

frecvent conflicte, care sfârșesc cu tratamente incorecte, ba chiar cu masacre ale românilor săvârșite de jandarmii, miliția și bandele maghiare. Ungurii au în mâinile lor aparatul oficial și rețeaua de căi ferate, putând astfel să se deplaseze cu ușurință pretutindeni, iar orice pretext este potrivit pentru ei să folosească armele împotriva popoului român. În acest mod starea de lucruri întreținută de condițiile armistițiului poate lesne deveni cauza unei adevărate tragedii pentru poporul român din Transilvania și Ungaria” [subl. noastră]⁶. În consecință, se solicita Consiliului de Război al Puterilor Aliate să aibă în vedere respectarea drepturilor și intereselor națiunii române, modificându-se linia demarcațională sau chiar delimitând teritoriile care urmau să revină autorității românești.

Demersurile diplomatice de anulare a prevederilor „armistițiului” de la Belgrad aveau să continue; concomitent, însă, s-a trecut la accelerarea preparativelor militare, procedându-se la o înaintare treptată și sistematică a forțelor armate românești în teritoriile revendicate, mai întâi până la linia Mureșului, operație executată cu avizul Comandamentului aliat. Acțiunea armată s-a impus, deci, în condițiile în care încercarea de a găsi o rezolvare pașnică a problemei suveranității românești în provinciile care fuseseră până atunci sub dominația austro-ungară s-a lovit de poziția inflexibilă a guvernului Károlyi Mihály de a nu renunța la „integritatea teritorială a Ungarei

istorice”⁷ și a se opune, inclusiv cu armele, voinței majorității absolute a populației, exprimată categoric la 18 octombrie și apoi la 1 decembrie 1918, de către Marele Sfat Național de la Alba Iulia; poziție facilitată de o surprinzătoare și prelungită atitudine tolerantă a Puterilor Aliate față de Ungaria⁸.

În vederea îndeplinirii obiectivului său strategic, Înalțul Comandament român decidea încă din 13 noiembrie (stil nou) începerea acțiunii de eliberare, pentru operațiile inițiale fiind desemnate următoarele mari unități și unități: Divizia 7 din Corpul 4 armată, Diviziile 1 și 2 vânători, Regimentul 7 vânători, Regimentul de vânători de munte și o brigadă de cavalerie⁹.

În momentul în care la Alba Iulia se desfășura Marele Sfat Național, diviziile române se aflau încă departe de acest oraș, apropiindu-se de linia de demarcație doar la extremitatea ei nord-estică, cu elemente ale Diviziei 7, ceea ce infirmă categoric acele incriminări că hotărârile adoptate la 1 decembrie 1918 s-au datorat prezenței armatei române.

În primele zile ale lunii decembrie aveau să pătrundă în Transilvania și cele dintâi elemente din Divizia 2 vânători, comandată de generalul Gheorghe Dabija. Transportată pe calea ferată prin Predeal, marea unitate se va concentra până la 21 decembrie, aproape în întregime, în perimetrul Sibiu-Sebeș-Simeria-Petroșani, interzicând continuarea transportului de materiale de război spre Ungaria.

În luna decembrie 1918, sub conducerea directă a Marelui Cartier General, au fost continuate operațiile de înaintare în ținuturile de la sudul Mureșului: la 4 decembrie erau eliberate localitățile Bistrița și Năsăud, iar până la 6 decembrie Divizia 7 reușea să-și concentreze grosul forțelor în regiunea Reghin-Toplița-Ditrău-Gheorgheni-Borsec-Bistricioara; la sfârșitul primei decade a ultimei luni a anului 1918 centrele urbane și principalele comune și căi de comunicație dintre Târgu Mureș și Bistrița au putut fi temeinic controlate de trupele române, sprijinite aici, ca pretutindeni, de gărzile naționale, inclusiv cele săsești. Trebuie să subliniem un detaliu important: preluarea administrației în teritoriul controlat de forțele românești s-a făcut treptat și cu multă grijă, lucru remarcat și de observatorii imparțiali.

Concomitent cu manevrele executate de Divizia 7, cealaltă mare unitate – Divizia 1 vânători – a îndreptat recunoașteri pe direcția Miercurea Ciuc-Brașov. Informațiile culese indicau că în Brașov se mai afla o puternică grupare germană din Comandamentul 63 armată (circa 4 000 militari), în frunte cu generalul Robert Kosch, fostul guvernator al Bucureștilor, iar cele mai multe din gările și arterele de comunicație erau încă în mâinile gărzilor ungurești, ceea ce, firește, periclita siguranța legăturilor cu Transilvania, ca și înaintarea celorlalte forțe românești. Deplasat de urgență pe calea ferată, Regimentul 6 vânători intra în orașul

de la poalele Tâmppei la amiaza zilei de 24 noiembrie/7 decembrie 1918, fiind întâmpinat de o mare mulțime din locuitori cu urarea „Bine ați venit!” În câteva zile, Țara Bârsei intra sub completa autoritate românească, ceea ce a influențat simțitor mișcarea strategică a armatei române, prin asigurarea unei circulații nestingherite între Vechiul Regat și sud-estul Transilvaniei.

Atmosfera tensionată creată prin menținerea stării de provizorat în teritoriile românești de dincolo de munți și marcată de incidente grave, tot mai numeroase, avea să determine o atitudine mult mai energică din partea conducerii statului român. Cu atât mai mult cu cât și la celelalte frontiere situația devenise destul de complicată, chiar periculoasă: Dobrogea, ocupată succesiv de trupe britanice și italiene, era „bombardată” de o vie propagandă și acțiune bulgară, în timp ce administrația română era împiedicată să-și reia atribuțiile suverane; la Nistru, atacurile de mici proporții venite nu numai din partea bolșevicilor, dar și a grupărilor naționaliste ucrainene, erau dublate de o rețea subversivă în interiorul Basarabiei, într-o încercare de deschidere a unui nou focar destabilizator; în fine, în Banat, pe măsură ce forțele sârbești căutau să-și consolideze ocupația la sud de linia Szeged-Lipova, raporturile româno-sârbe deveneau tot mai încordate¹⁰.

Ca urmare a politicii ezitante a Aliților, România era, astfel, împiedicată să-și instituie suveranitatea în teritoriile recunoscute anterior ca fiind

românești, fiind obligată să asiste la reorganizarea și concentrarea forțelor inamice ungare în spatele unei linii demarcaționale ilogice, ca și la prezența altor forțe care îi amenințau integritatea și drepturile sale legitime, cucerite cu prețul celor mai mari sacrificii.

Această situație trebuia clarificată și rezolvată cât mai urgent, cu atât mai mult cu cât lucrările Conferinței de Pace urmau să fie deschise curând. Asistăm, în consecință, la demersuri insistente pe diferite canale diplomatice și militare, sprijinite – trebuie să spunem – consecvent de miniștrii Antantei de la București, ca și de generalul Berthelot, cei mai în măsură să cunoască realitatea din această parte a Europei¹¹.

Puși în fața nerespectării angajamentelor asumate de Ungaria prin actul din 13 noiembrie 1918, a cererilor venite inclusiv din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, dar și a necesității rezolvării situației din Rusia meridională, unde concursul armatei române era apreciat ca indispensabil, Aliații se vor arăta tot mai dispuși să admită depășirea liniei Mureșului de către forțele române din estul Transilvaniei. În această luare de decizie, un moment hotărâtor l-a constituit vizita la București a generalului Franchet d'Esperey, comandantul Armatei aliate de Orient, între zilele de 9-13 decembrie 1918¹².

La 13 decembrie Marele Cartier General român transmitea, în consecință, următorul ordin trupelor din Transilvania: „pentru a se asigura ordinea, viața și avutul locuitorilor,

trupele române vor ocupa, afară de Banat, toate ținuturile românești care au făcut până acum parte din fosta monarhie austro-ungară”¹³. Pentru conducerea și coordonarea operațiilor din Transilvania, Marele Cartier General hotărâse, încă din 10 decembrie, înființarea unui comandament unic la Sibiu în frunte cu generalul Traian Moșoiu, șef de stat-major fiind desemnat generalul Ștefan Panaitescu. Comandamentul Trupelor din Transilvania (CTT) va începe să funcționeze efectiv la 11/24 decembrie 1918, acționând ulterior într-o strânsă legătură cu Consiliul Dirigent¹⁴.

Înștiințate de Consiliul Dirigent asupra dispozițiilor privind evacuarea trupelor maghiare, autoritățile civile și militare din Cluj aveau să reacționeze vehement, refuzând să se supună aplicării deciziei Comandamentului aliat, invocând iarăși condițiile „armistițiului” de la Belgrad. Rapoartele sosite la București în ultimele zile puneau în evidență o concentrare însemnată de forțe înarmate maghiaro-secuiești la Cluj, Aiud și în punctele principale de trecere peste Mureș, ceea ce indica limpede poziția de rezistență adoptată de adversari.

La 4/17 decembrie 1918, generalul Constantin Presan transmitea ofițerului său de legătură de pe lângă Comandamentul aliat că trupele române, conform acordului stabilit cu generalii d'Esperey și Berthelot, vor trece linia Mureșului evitând, însă, orice lupte cu forțele adverse, lupte ce ar putea avea – se aprecia –

„urmări incalculabile”¹⁵. A doua zi, la Budapesta, locotenent-colonelul Fernand Vix înmâna Comisiei Ministeriale de Armistițiu o telegramă-citație din partea generalului Berthelot. Documentul sublinia: „pentru a se evita orice fricțiuni între trupele ungare și trupele române, vă rog să dați ordin trupelor ungare să evacueze Clujul. Acest oraș trebuie să fie ocupat prin ordinul meu de trupele române, ca punct strategic, așteptând până când eu o să pot trimite acolo trupe franceze”¹⁶. Guvernul ungar a refuzat și de această dată să se conformeze, insistând pentru respectarea prevederilor de la Belgrad și avertizând că, dacă vor avea loc ciocniri, întreaga responsabilitate a evenimentelor va reveni acelor comandanți ai Antantei care ar permite înaintarea trupelor române.

Demersurile pentru a împiedica vărsarea de sânge și respectarea deciziei Comandamentului aliat au continuat în zilele următoare. La 23 decembrie, șeful Misiunii militare aliate se adresa din nou Comisiei Ministeriale de Armistițiu anunțând: „ca o confirmare a notei verbale făcute la 20 decembrie [...] generalul Berthelot a autorizat Înaltul Comandament român să depășească linia de demarcație...”¹⁷. În fața categorice atitudinii a Antantei, guvernul Károlyi Mihály avea să cedeze, încercând totuși să întârzie evacuarea. Zadarnic, eliberarea teritoriilor de la vest de Mureș începuse, chiar dacă diverse obstacole vor prelungi realizarea ei mai bine de șase luni.

Cronica ultimelor două săptămâni ale anului 1918 consemnează numeroase momente memorabile pentru locuitorii Transilvaniei: rând pe rând, zi de zi, sate și orașe au fost eliberate, stăpânirea românească câștigând teren odată cu înaintarea trupelor române spre aliniamentul Munților Apuseni, tricolorul Țării înălțându-se biruitor în numele libertății și al dreptății în tot mai multe locuri. Atmosfera e copleșitoare și trăirile contemporanilor sunt unice prin intensitatea și profunzimea lor – „parcă toate suferințele s-ar fi curmat deodată”¹⁸, găsim consemnat într-una din notele acelor zile.

În ziua de marți 11/24 decembrie 1918, ostașii Divizei 7, „soldații prost înarmați și echipați” – cum îi caracteriza propaganda ostilă – și-au făcut intrarea în Cluj, bastion până atunci al reacțiunii și șovinismului maghiar¹⁹. Chiar cu două zile înainte, într-o tentativă disperată, profesorul Apáthy organizase o adunare de protest împotriva Unirii proclamate la 1 decembrie și a acțiunii armate române. Deși o dorise să fie impunătoare, la ea nu fuseseră prezenți decât vreo 3 000 de fanatici hrăniți de iluzia Ungariei milenare; printre ei și câțiva rătăciți, așa-ziși „socialiști români”, trădători de neam, îndemnând la revoltă. Masa populației maghiare nu răspunsese chemărilor la ură și rezistență, așteptând în liniște și cu speranță noul curs al evenimentelor, dornică, așa cum arăta ceva mai târziu gazeta „Új Világ” (Lumea Nouă), „să ne încadrăm în noua formă de stat [...] cu convingerea tare

că hotărârea de la Alba Iulia nu va fi numai un petec de hârtie...”²⁰. De altfel, cei 12 000 de soldați ai trupelor colonelului Kratochwil Károly părăsiseră deja în grabă orașul și ținutul.

În aceeași zi de 11/24 decembrie 1918, în Sibiu, generalul Traian Moșoiu, împreună cu statul său major, era primit la prânz ca un erou național de membrii Consiliului Dirigent, ai consiliilor și gărzilor românești și sătești, de o mare suflare de oameni veniți la „chemarea inimii desrobite”²¹. De altfel, orașul de la poalele Cibinului, după ce fusese devastat de honvezi, se găsea, de aproape două săptămâni, în mâna autorităților române.

La 24 decembrie, în ajun de Crăciun [stil nou – *n.n.*], cea mai mare parte a Transilvaniei propriu-zise se găsea în stăpânirea forțelor românești. Întreaga rețea de comunicații care lega văile Oltului și Jiului cu cele ale Târnavelor și Mureșului, precum și cea care unea valea Mureșului superior și central cu văile Crișurilor și Someșului se aflau în mâna forțelor române, siguranța fluxului transporturilor operative fiind acum asigurată.

La 19 decembrie/1 ianuarie 1919 șeful Marelui Cartier General român comunica generalului Franchet d’Esperey, comandantul Armatei aliate de Orient: „Este necesar să continuăm înaintarea trupelor noastre pentru a ocupa cel mai devreme posibil regiunea Arad-Oradea Mare-Careii Mari, pentru motivele următoare: a) Populația românească din

regiunea neocupată de noi un mai este sigură de viața și averea sa. Bandele ungare înarmate sprijinite de gărzile lor naționale jefuiesc orașele și satele și omoară fără milă [...] b) Ungurii seamănă prin toate mijloacele și pe o scară întinsă bolșevismul”²², folosind nemulțumirile locuitorilor și provocând foametea prin rechiziționarea forțată și transportarea dincolo de Tisa a tuturor depozitelor și resurselor alimentare din Crișana și Maramureș.

Informațiile primite de Înaltul Comandament român evidențiau starea de tensiune existentă ca urmare a acțiunilor de represalii îndreptate împotriva românilor, ca și accentuarea concentrărilor de trupe, îndeosebi secuiești, în zonele Jibou, Zalău, Poarta Someșului, Satu Mare, pe valea Crișului Repede etc.; totodată, în zona de la nord-vest de Sighet era identificată o grupare de circa 1 500 naționaliști și bolșevici ucraineni, ce se manifesta agresiv, cu intenția de a ocupa Sighetul Maramureșului și regiunea înconjurătoare. Aceste date, furnizate și comandamentelor aliate, erau întărite de constatările făcute personal de generalul Henri M. Berhelot în timpul vizitei efectuate în ultima decadă a anului 1918 și la începutul anului 1919 în teritoriile revendicate de România, încă neeliberate – Banat, Crișana –, ca și în Transilvania²³. Concluziile reieșite din acest „turneu de pacificare”, cum l-a denumit însuși Berhelot, au fost împărtășite generalului Franchet d’Esperey în două telegrame expe-

diatate imediat după revenirea la București: „armistițiul a fost violat de unguri. Nu ar fi [deci] vreun inconvenient de a-l denunța și a lăsa trupele române să ajungă la limita de vest a teritoriului locuit de populația română. Nu este exact, așa cum pretind ungurii, că majoritatea populației este maghiară, cu excepția câtorva orașe [...]. Estimez că ocuparea de către trupe franceze a punctelor Arad, Oradea Mare, Debrețin, Careii Mari, Salonta Mare este indispensabilă”²⁴.

Generalul francez hotărâ, totuși, la 31 decembrie, în urma întrevederii avute cu profesorul Apáthy, comisarul general de la Cluj, să oprească pentru moment înaintarea trupelor române pe linia Baia Mare-Jibou-Dej-Cluj-Alba Iulia-Deva, iar trupele și jandarmeria ungare să fie retrase până la 15 km de această linie, o zonă neutră despărțind cele două tabere. Este vorba de așa-numita „linie Berthelot-Apáthy”, pe care ungurii aveau să o invoce cu obstinație în speranța salvării restului teritoriului pe care-l mai ocupau; de fapt, așa cum rezultă foarte clar din documentele și din memoriile lui Berthelot, generalul nu făcuse decât un gest de bunăvoință prelungind termenul pentru retragerea forțelor ungare la vest de Apuseni, având în vedere obiectivul major al preîntâmpinării unui conflict armat de proporții între români și unguri. Trebuie să menționez și poziția Comandamentului aliat față de situația delicată din Banat, ce deteriorase bunele raporturi de până

atunci între România și Serbia, în încercarea de a nu se mai crea un nou focar conflictual în zonă. Soluția adoptată la 5 ianuarie 1919 de a constitui o regiune-tampon între armatele celor două state și a trece provincia sub controlul său, prin retragerea unităților sârbești din cea mai mare parte a teritoriului bănățean ocupat până atunci, rămânea în orice caz o soluție provizorie.

Între timp, prezența unor forțe înarmate străine la flancul drept al frontului român, care se întindea numai până la Dej, devenea în acest timp tot mai amenințătoare. Acest lucru a determinat MCG ca, în baza consimțământului Aliatilor, să ordone, la 4 ianuarie 1919, CTT să ia în stăpânire regiunea Baia Mare-Sighetul Maramureșului-Zalău, specificând: „pe ce dată credeți cu putință și oportun”²⁵. Pe restul frontului elementele cele mai înaintate nu trebuiau deocamdată să depășească linia Zalău-Ilia (pe Mureș)-Bucova. La 6 ianuarie necesități, în primul rând de ordin logistic, aveau să impună intrarea trupelor române în localitatea Zam, dincolo de această linie, în momentul în care forțele ungare se pregăteau să evacueze cantități importante de cupru, cărbune și alte materii prime existente în depozitele fabricii de acolo.

Pentru îndeplinirea obiectivelor ordonate, la 6 ianuarie 1919, Comandamentul Moșoiu va adopta un dispozitiv operativ pe două eșaloane, cu trei divizii (7, 6 și 2 vânători) în linia întâi și cu Divizia 1 vânători în linia a doua; aceasta trebuia să

asigure spatele, fiind dislocată în zona Miercurea Ciuc-Praid-Blaj-Braşov-Târgu Secuiesc. Astfel, din ziua de 7 ianuarie mişcările pentru ocuparea noilor zone aveau să înceapă, deşi vremea rea şi dificultăţile terenului reprezentau serioase obstacole. Noua manevră a marilor unităţi române va fi executată fără a se produce, în general, incidente majore. Astfel, în intervalul 7-11 ianuarie, Divizia 6, abia debarcată din Moldova, era introdusă în regiunea Turda-Teiuş-Aiud-Alba Iulia-Zlatna-Cluj, între Divizia 7, deplasată spre nord cu misiune în Maramureş, şi Divizia 2 vânători; totodată, ea va înlocui unităţile Diviziei 1 vânători dislocate în interiorul Transilvaniei. Înaintarea ostaşilor Diviziei 7 s-a făcut atât prin marşuri pe jos, cât şi pe calea ferată. La 12 ianuarie subunităţile sale se aflau deja la Jibou, urmând a se îndrepta spre Zalău, localitate pe care ungurii anunţaseră că o vor evacua. După ce, încă din 6 ianuarie, un batalion intrase în oraşul Baia Mare întronând ordinea şi punând în siguranţă minele din zonă, misiunea de a elibera partea de nord a Țării Maramureşului a fost încredinţată Regimentului 14 infanterie, întărit cu cavalerie şi artilerie. Şi pe această direcţie, trupele române, concentrate iniţial la Baia Sprie, au întâmpinat o anumită rezistenţă, dar nu din partea ungarilor, ci a unui detaşament ruteano-ucrainean instalat la Sighetul Marmaţiei. În circa 24 de ore toată regiunea era curăţată de prezenţa bandelor ucrainene, Comandamentul

român instalând şi aici posturi de trecere şi supraveghere la Trebuza, Câmpulung pe Tisa şi la Apşa. Flancul drept al frontului român era aşadar asigurat. Totodată, prin eliberarea întregii regiuni Baia Mare-Zalău, cu nodul feroviar de la Jibou, comunicaţiile de pe Someşul mijlociu şi spre Carei erau pe deplin controlate²⁶.

În următoarele zile, diviziile române au împins elementele lor înaintate pe creasta Munţilor Apuseni, în vederea ocupării unor poziţii favorabile care să le permită reluarea mişcării spre vest pentru eliberarea ulterioară a întregului teritoriu naţional revendicat. La 9/22 ianuarie 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania informa MCG român că noua regrupare a forţelor sale, menită a spori „coeziunea tactică între unităţi”, fusese încheiată²⁷. Întreaga creastă a Munţilor Apuseni, determinată de la nord la sud de linia vest Sighetul Marmaţiei-vest Baia Mare-vest Zalău-est Ciucea-Zam, se afla acum în stăpânirea trupelor române, încheind o importantă etapă a acţiunii de eliberare a Transilvaniei.

În momentul în care trupele române atingeau linia Munţilor Apuseni, situaţia în interiorul teritoriului eliberat rămăsese destul de critică, ca urmare a diverselor acţiuni întreprinse de forţele ostile antiromâneşti. De aceea, ele au fost obligate, într-o primă etapă, să ia asupra lor şi misiunea de păstrare a ordinii şi siguranţei acestui teritoriu, inclusiv de adunare a materialului de

război lăsat de fostele armate austro-ungare și germane. Pentru ca trupele armatei de operații să fie cât mai mult disponibile și degajate de diferite alte însărcinări locale, la 13/26 martie 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania avea să decidă ca regimentele transilvănene din Sibiu, Brașov, Dej, Orăștie, Târgu Mureș, Cluj și Alba Iulia să formeze imediat detașamente militare cu însărcinarea de a face paza stațiilor, lucrărilor de artă și liniilor ferate²⁸.

De la intrarea armatei române în Transilvania și până la începutul anului 1919 comunicațiile dinspre Ungaria spre Transilvania fuseseră lăsate libere. Din această cauză agenții străini intrau cu ușurință în țară, iar exportul monedei românești se practica pe o scară foarte întinsă. În atari împrejurări, Consiliul Dirigent va solicita, în prima parte a lunii februarie, închiderea și controlul „frontierei” spre Ungaria și alte țări învecinate. În acest scop, MCG va pune la dispoziția CTT, cu începere de la sfârșitul lunii respective, două companii de grăniceri, iar la începutul lui martie o a treia companie „pentru ca să se asigure, în limita posibilităților, controlul graniței spre Ungaria”²⁹.

Starea generală combativă a trupelor române s-a menținut pe tot intervalul de timp la cote ridicate, lucru remarcat de observatorii străini prezenți în țară, precum corespondentul oficiosului „The Times”, la 25 februarie 1919: „O armată română bine disciplinată, cu mult tact și chibzuință, este bine primită de

români și de celelalte naționalități, care văd în ea o garanție pentru ordine și securitate”³⁰.

În paralel cu măsurile întreprinse de Marele Cartier General vizând întărirea trupelor sale dislocate în Transilvania, în conformitate cu hotărârea Consiliului Dirigent de a crea unități recrutate din această provincie destinate susținerii efortului eliberator, unități care să înlocuiască gărzile civice a căror capacitate de luptă și disciplină erau inferioare noilor cerințe, în ziua de 5/18 ianuarie 1919 era înființat Comandamentul general teritorial Sibiu. În fruntea acestuia a fost desemnat generalul Ioan Boeriu, până atunci Secretar General al Resortului Armatei și Siguranței Publice, având ca șef de stat-major pe colonelul Dănilă Papp. Un proiect de organizare a divizilor ardeleni, supus spre examinare Secției ținuturilor reunite (general Alexandru Hanzu) din Ministerul de Război, avea să fie curând aprobat, trecându-se la aplicarea lui. Astfel, au fost puse bazele noilor Corpuri 6 și 7 armată, incluzând Diviziile 16, 17 și 20, respectiv 18, 19 și 21; într-o primă etapă, ținându-se seama de resursele existente în oameni și materiale, aveau să fie constituite doar Diviziile 16 și 18. Până la 27 martie organizarea de pace a celor două divizii ardeleni era în linii mari încheiată, structura acestora fiind aproape identică cu cea a divizilor de infanterie existente în organica armatei române.

De reținut că, la 4/17 februarie 1919, guvernul provizoriu de la Sibiu, în același scop, chemase sub arme Corpul Voluntarilor Ardeleni, în întregime³¹.

Ca urmare a agravării situației pe frontul din Transilvania, la 30 martie 1919 Marele Cartier General român a ordonat mobilizarea Diviziilor 16 și 18 ardeleni, cu începere din ziua de 1 aprilie, urmând ca într-un interval de zece zile acestea să fie puse la dispoziția comandamentelor operative: în ordinul de mobilizare dat cu acel prilej se arăta: „Români [...] Guvernul maghiar a ordonat mobilizarea generală în scopul de a ține și mai departe în jugul secular frații noștri încă neeliberați. Nu numai, ci vrea să-și îndrepte cetele sale în contra Ardealului nostru pentru a-l subjugă din nou și pentru a prăda satele noastre înfloritoare și a jefui casele cetățenilor noștri pașnici. Ne este sfântă datoria să punem piedică puternică acestor năzuințe, care ne amenință cu pieirea. Nu avem dorul de a cuceri, nici a prinde țara altora, ci vrem numai să ne apărăm Patria și să ne mântuim țara noastră proprie, ceea ce numai prin o armată puternică putem ajunge”³².

Într-adevăr, pentru Ardeal, pentru românimea din această provincie și pentru toată România sosiseră zile hotărâtoare. Starea de insecuritate, de neliniște și atâtea suferințe, de provizorat și de permanentă amenințare din partea forțelor potrivnice Marii Uniri a românilor trebuia dezlegată. Mai mult, neavând frontierele recunoscute, care să-i garanteze secu-

ritatea națională, agresată în nord-vest, nord și nord-est de forțele ostile, bolșevice – ungare, ruse și ucrainene –, cu relații tensionate în sud cu sârbii și bulgarii, România continua să se afle într-o stare nedeclarată de război, în timp ce, în cea mai mare parte a Europei, ostilitățile militare încetaseră de câteva luni.

Tot în cursul lunii februarie 1919, la propunerea președintelui Comitetului pentru afacerile teritoriale (românești), André Tardieu, fusese trimisă spre studiu problema dispunerii trupelor aliate în Transilvania, cu o referire specială la crearea și controlul unei zone neutre între cele două părți, română și ungară. În baza datelor strânse de experți, la 17 februarie Comitetul ajungea la concluzia că stabilirea respectivei zone neutre, care să fie ocupată de trupe aliate, trebuia să fie examinată și definitivată de reprezentanții militari ai Consiliului Suprem de Război de la Versailles. La 21 februarie, Premierul Brătianu va înainta o nouă notă ministrului Afacerilor Străine francez, ca și lui André Tardieu și colonelului Edward M. House, consilierul special al Președintelui W. Wilson, în care se specifica: „E necesar în mod urgent a lăsa ca trupele române să ocupe teritoriile revendicate de România în Ungaria, unde guvernul din Budapesta provoacă dezordini și organizează bolșevismul. Această agitație, care se produce cu toată victoria Antantei, provoacă în Transilvania și în Regatul român decepții și descurajare în momentul când mizerii de ordin

material cer de la poporul român o mare energie morală³³. În opinia Premierului român „constituirea unei zone neutre în aceste regiuni ar masca răul și, departe de a-l împiedica, l-ar încuraja, căci emisarii bolșevismului maghiar nu vor putea fi împiedicați prin procedee de neutralitate lipsite de interes”.

La 26 februarie Biroul Conferinței de Pace a discutat raportul pe care reprezentanții militari ai Consiliului Suprem Interaliat l-au prezentat, în urma deciziei adoptate cu o zi înainte, în legătură cu fixarea zonei intermediare din Transilvania între forțele române și ungare. Aceste propuneri erau aprobate în aceeași zi, extinzând teritoriul acordat Comandamentului român, noua linie de demarcație urmând ruta feroviară Satu Mare-Oradea-Arad³⁴.

În „lunile de groază”, cum le denumește Constantin Kirițescu, teroarea asupra populației române s-a extins și a îmbrăcat forme din cele mai grave: locuitorii pașnici, chiar femei și copii, erau prinși și împușcați fără judecată, fără motiv numai pentru că erau români. Tot așa, intelectuali și ofițeri români erau arestați și supuși la cele mai sălbaticе torturi într-o tentativă de intimidare mergând până la asasinatul politic. Un martor al întâmplărilor dramatice de atunci va nota: „Vroiau să-i distrugă pe intelectuali români, conducătorii popoului, că – știindu-l pe acesta fără conducători – să-l poată distruge mai ușor în masa sa compactă”³⁵.

În paralel cu acțiunea de propagandă și de terorizare a populației

românești, trupele regulate și bandele înarmate maghiare, organizate de grupările reacționare șovine, au continuat să hărțuiască aproape zilnic unitățile românești dislocate pe noua linie de front; aceste atacuri au produs mult mai multe victime în rândurile populației civile; în acest fel, acțiunea teroristă maghiară era extinsă și asupra localităților de la estul liniei de despărțire.

Analiza situațiilor operative din ultimele săptămâni, întreprinsă la Marele Cartier General, demonstra că pentru reușita obiectivului propus era necesar să se realizeze, concomitent cu o nouă grupare a forțelor de pe frontul transilvan, o întărire a acestora, ca și o îmbunătățire a organizării și înzestrării serviciilor divizionare respective. Odată cu manevrele de regrupare și întărire a dispozitivului operativ de pe frontul spre Ungaria, s-au dat ordine precise privind întocmirea planurilor de operații ofensive în scopul reluării înaintării armatei române și atingerii aliniamentului Satu Mare-Carei-Oradea-Arad. La 22 februarie Comandamentul din Transilvania avea să remită MCG proiectul de operații ordonat³⁶. Acesta prevedea înaintarea trupelor române pe toată lungimea frontului, în aceeași zi și la aceeași oră. Atacul principal trebuia să fie dat în sectoarele Diviziilor 7 și 2 Vânători, iar cel secundar în sectorul Diviziei 6.

Obiectivul de bază al Diviziei 7 consta în eliberarea orașelor Satu Mare și Carei, în timp ce Divizia 6 urma să atace în direcția Ciucea, cu

misiunea de a pune stăpânire pe defileul Ciucea-Bucea. De acolo, ea urma să continue înaintarea spre Oradea, în funcție de evoluția situației operațiilor de pe flancuri. În ce privește Divizia 2 vânători, aceasta înainta pe trei coloane pe văile Mureșului, Crișului Alb și Crișului Negru, având ca obiective Battonya, Mezöhegyes (înconjurând Aradul) și Gyula. Un detașament (Sachelarie), concentrat în raionul Brad, avansa și el pe direcția Beiuș-Tinca-Oradea, cu misiunea de a concura la deschiderea Crișului Repede, alături de Divizia 8, și apoi către Oradea. Divizia 1 vânători, care constituia rezerva generală a CTT, concentrată în regiunea Turda-Aiud-Alba Iulia, urma să fie gata de marș (10 trenuri erau pregătite în principalele gări din zonă), având la dispoziție patru regimente, două baterii de câmp și una de obuziere. Grupul 5 aviație urma să acționeze în raport cu gradul de organizare în care se va găsi în momentul declanșării operației.

În afara demersurilor diplomatice ale guvernului Brătianu și a intervențiilor MCG pe lângă comandanțele aliate, o reacție firească împotriva stării intolerabile create în teritoriul neeliberat se producea și la nivelul conducerii românilor din Transilvania. Astfel, la 23 ianuarie/5 februarie 1919 președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, înainta un energic protest guvernului Berinkey Dénes³⁷. Documentul avea să fie transmis și ministrului Alexandru Vaida-Voevod pentru a fi difuzat delegațiilor prezente la

Conferința de Pace. La rândul său, Ștefan Cicio-Pop, în calitate sa de ministru de stat pentru afacerile Transilvaniei, s-a adresat la 9 martie reprezentanților Puterilor Aliate la București, semnalându-le fărâdelegile comise împotriva populației românești, solicitând o largă anchetă internațională și o acțiune comună pe lângă Comandamentul Armatei aliate de Orient, care, „fără de amânare, să dea ordin trupelor române să înainteze până la limitele [noi] admise de Conferința de Pace”. În același timp – aprecia Cicio-Pop – trebuia să se dea din partea guvernelor respective și a Conferinței de Pace „un energic avertisment guvernului ungar pentru încetarea atrocităților”³⁸.

În fața atitudinii sfidătoare a guvernului de la Budapesta, la 2 martie 1919 Consiliul Dirigent avea să declare că „nu se mai simte îndatorat a menține contactul cu guvernul Republicii Ungare și își recheamă reprezentantul său trimis lângă acel guvern”³⁹.

Ca urmare a demersurilor insistente ale guvernului, ale Marelui Cartier General român, ca și ale reprezentanților autorizați ai românilor din Transilvania, generalul Berthelot, în calitate sa de șef al forțelor aliate din România și Rusia meridională, va trimite delegați în Transilvania însărcinați să ancheteze faptele semnalate. În rapoartele lor aceștia aveau să constate și să confirme provocările și încălcările condițiilor de armistițiu de către partea ungară. În urma acestor

rapoarte, generalul decidea să telegrafizeze (cifrat) de urgență la Paris președintelui de Consiliu și ministru de Război, Georges Clemenceau, pentru a-i remarca starea de spirit agitată din România datorată – după părerea sa – ambiguității cu care era tratată rezolvarea „problemei transilvănene” la nivelul Puterilor Aliate.

Luând cunoștință de aceste evenimente și serios îngrijorat de evoluția lor, în condițiile accentuatei ofensive a forțelor bolșevice în Europa de Est, însuși mareșalul Ferdinand Foch va însărcina pe colonelul Eugène Trousson „să viziteze Transilvania și Ungaria, spre a se convinge care este situația reală”. Acesta sosea la Sibiu în ziua de 12 martie; din constatările pe care reușea să le facă, el ajungea la concluzia că „din punct de vedere militar ar fi necesar ca avangardele noastre [românești – n.n.], cu forțe de aproximativ un regiment, să ocupe punctele strategice: Satu Mare-Carei Mari-Oradea Mare-Békéscsaba către Arad, [oraș] care să rămână ocupat de trupele franceze, iar de la această linie o zonă neutră de 10-15 km spre vest”⁴⁰.

Informat confidențial de generalul Franchet d'Esperey, la 5 martie, cu privire la hotărârea de la Paris, două zile mai târziu, comandantul forțelor aliate din România și Rusia meridională, generalul Berthelot, comunica șefului MCG al armatei române: „Conferința de Pace în ședința sa din 26 februarie, în scopul de a evita orice conflict susceptibil de a-i stânjeni lucrările în curs, a decis crearea în Transilvania,

între români și unguri, a unei zone neutre, liberă de orice trupe române sau ungare. Punctele principale ale acestei zone neutre vor fi ocupate de trupe franceze (în jur de 2 batalioane și 1 regiment de cavalerie), care vor avea ca misiune să asigure menținerea bunei ordini și a liniștii în zisa zonă, având concursul, la nevoie, al unei comisii interaliate [...] administrația teritorială rămânând supusă condițiilor fixate prin armistițiu”⁴¹. Zona neutră era astfel delimitată: la est, șoseaua Arad-Salonta, calea ferată Salonta-Oradea-Carei-Satu Mare, respectivele orașe fiind excluse ocupației militare românești. Trupele române puteau, însă, în acest timp să utilizeze localitățile și calea ferată dintre ele pentru necesități logistice și economice, dar sub controlul Aliaților. Orașul Arad, ocupat de trupele aliate, era exclus prezenței forțelor române și ungare. Orice mișcare a trupelor române pe direcția vest nu putea fi executată decât cu consimțământul comandantului-șef al Armatei aliate de Orient. Pe timpul retragerii unităților ungare pe noile poziții era interzisă orice acțiune ostilă în interiorul zonei neutre.

La 20 martie, generalul Berthelot informa Marele Cartier General român că decizia Conferinței de Pace cu privire la crearea „zonei neutre” va fi adusă la cunoștința Președintelui Ungariei, acordându-se un termen de zece zile, cu începere din 23 martie, pentru încheierea operației de retragere a trupelor ungare pe noul aliniament. „Când această evacuare va fi realizată – se arăta în nota

respectivă – vă voi aviza și înaintarea trupelor române va putea începe”⁴². Decizia Conferinței de Pace din 26 februarie 1919 a fost anunțată oficial președintelui și guvernului ungar chiar la 20 martie, când locotenent-colonelul Ferdinand Vix a înmănat o scrisoare din partea generalului Paul de Lobit, comandant interimar al Armatei aliate (franceze) din Ungaria. După o reuniune de urgență, în cadrul căreia ministrul de Război a propus rezistența și ridicarea la luptă a maselor, cooperând în acest sens cu comuniștii, guvernul ungar, a cărui situație și așa era zdruncinată, va refuza să accepte hotărârea Puterilor Aliate, prezentându-și demisia pe 21 martie. În răspunsul înmănat lui Vix, prin baronul Tibor Podmaniczky, contele Károlyi motiva această atitudine prin imposibilitatea cabinetului Berinkey de a asigura executarea respectivei hotărâri⁴³.

Preluarea puterii la Budapesta de către comuniști, în alianță cu social-democrații, la 21 martie 1919, avea să modifice sensibil proiectele inițiale ale conducerii militare ungare. Instaurarea Republicii Sfaturilor nu a schimbat natura raporturilor politice și militare dintre România și Ungaria. Noul guvern Garbai-Kun și-a manifestat de la început intenția de a se opune executării dispozițiilor organismelor Conferinței de Pace și a trecut la mobilizarea generală a Armatei Roșii ungare. Declarând în repetate rânduri că „vor extinde dominația proletariatului pe întreg teritoriul țării cu puterea armelor”, conducătorii de la Budapesta aveau

în vedere, la fel ca și predecesorii lor, integritatea teritorială a așa-zisei Ungarii istorice, cu provinciile care se desprinseseră din fosta monarhie dualistă pe baza dreptului la autodeterminare.

Instaurarea noului regim Garbai-Kun la Budapesta⁴⁴, ca și amenințarea cu extinderea revoluției sociale de tip bolșevic în Europa (la 5 aprilie va fi proclamată Republica Consiliilor în Bavaria) vor precipita luarea unor angajamente mai precise, inclusiv din partea acelor Puteri Aliate ce păstraseră destule rezerve față de România. Astfel, după ce în cursul ședinței „Consiliului celor Patru” din 25 martie șeful cabinetului britanic se pronunțase pentru o concentrare a „tuturor mijloacelor noastre de apărare în România”, stabilind aici „bariera noastră contra bolșevismului”⁴⁵, în seara aceleiași zile, după o convorbire prelungită cu Brătianu relativă la amenințările de ordin militar și politic care planau asupra României, cu care prilej Premierul român subliniasse importanța morală a recunoașterii revendicărilor românești și necesitatea solidarizării statelor desprinse din fosta Dublă Monarhie împotriva atitudinii agresive a Ungariei, David Lloyd George îi anunța hotărârea de a se pune la dispoziție echipament militar pentru 100 000 de oameni⁴⁶.

În același timp și Georges Clemenceau ținea să-i comunice, în mod confidențial, șefului delegației române că Aliații se pronunțaseră, deja, în favoarea unei acțiuni militare energice împotriva puterii bolșevice

de la Budapesta⁴⁷. Câteva zile mai târziu, Brătianu era însă informat, doar verbal, din partea Consiliului Suprem Interaliat că dificultățile ivite în problema germană îi împiedică pe cei „4 Mari” să ia o decizie fermă în privința Ungariei, cu atât mai mult cu cât se părea, în opinia lor, că guvernul Garbai-Kun ar fi dispus să negocieze, dând chiar asigurări că nu va ataca România. Firește, și evenimentele imediate o vor demonstra, era doar o nouă probă a ezitărilor sau a incapacității Puterilor Aliate de a reacționa în sprijinul nu numai al apărării intereselor legitime ale partenerului lor, dar și pentru rezolvarea unui focar ce periclita noul echilibru politic al Europei, prefigurată la Conferința de Pace. Sau era și aceasta o manevră din cadrul disputatei chestiuni a petrolului românesc, în fața politicii de independență a guvernului Brătianu, apetitul diferitelor trusturi occidentale influențând sensibil conduita guvernelor lor. „Va veni ceasul – arăta câteva luni mai târziu Take Ionescu, la întrunirea de la Clubul conservator din București – când se va dovedi că în atmosfera grea ce domnește asupra României sunt și câteva emanațiuni de petrol”⁴⁸.

Misiunea Smuts, din prima decadă a lunii aprilie 1919⁴⁹, avea să consemneze eșecul tentativei Puterilor Aliate de a găsi o rezolvare negociată a situației conflictuale din această zonă a Europei; și aceasta tocmai datorită poziției părții ungare, care a refuzat noile condiții ale Consiliului Suprem, afișând contra-

propuneri cu o doză de agresivitate și aroganță ce au depășit cele mai pesimiste așteptări.

Un amplu comentariu apărut la Paris, în „Le Temps” din 30 martie 1919, preciza: „Revoluția de la Budapesta are meritul că ne-a pus în prezența unei situații nete. România e amenințată astăzi deodată din trei părți: 1. La est pe Nistru și la nord în Bucovina de bolșevicii care au strâns 10 divizii de infanterie în regiunea Lemberg [Lvov] și forțe considerabile, neevaluate încă, în cea a Odesei. Un dublu atac pe acest front este probabil de acum până la finele lui aprilie. 2. La vest, în Transilvania, de către unguri, care dispun de acum de 6 la 8 divizii și pot cu ușurință să sporească aceste forțe, sub pretextul de a crea o armată roșie. Atacul ungar va coincide fără îndoială cu cel al bolșevicilor. 3. În sud, de-a lungul Dunării și în Dobrogea, de către bulgari. Aceștia au păstrat depozitele lor de arme și muniții. Soldații demobilizați au fost autorizați să ia cu ei puști și cartușe. O armată bulgară poate să se reconstituie în câteva zile și să coopereze cu cele două precedente. [...] Concluzia e clară. Dacă Aliații nu vor lua măsuri imediate pentru a-i dezarma pe bulgari și pe unguri – se arăta în încheierea articolului –, dacă ei un vor profita de faptul că stăpânesc Marea Neagră pentru a aproviziona și echipa armata română, o nouă catastrofă, a treia pe care o va cunoaște România după 1916, se va pregăti”⁵⁰.

Nota de răspuns a guvernului ungar, sosită abia în ziua de 7 aprilie, declara, de la început, ca inacceptabile condițiile avansate de Puterile Aliate, acestea „fiind de așa natura încât nu pot fi acceptate decât ca ordine pentru oricine ar fi dispus să-și asume guvernarea țării”⁵¹. Era o nouă sfidare grosolană la adresa voinței de libertate a națiunilor care fuseseră subjugate de fosta Dublă Monarhie și care își proclamaseră independența sau reîntregirea statală în mod liber cu câteva luni în urmă. Așa după cum avea să remarce un cunoscător profund al culiselor diplomatice din acea vreme, contele de Saint-Aulaire, o presă ingenios dirijată și susținută de o parte a finanței internaționale încuraja tocmai pe cei care preluaseră frâiele puterii la Budapesta, considerându-se un avanpost al revoluției proletare mondiale.

Lecțiile istoriei erau servite în acele luni într-un ritm accelerat și bine ar fi ca ele să nu fie uitate sau, cel puțin, din când în când să fie reamintite.

În timp ce autoritățile centrale și locale, ca și Comandamentul român erau preocupate de evitarea unor noi situații conflictuale care ar fi amplificat dificultățile create lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris, precum și de a limita la maximum posibil vărsările de sânge, forțele regulate și neregulate ungare nu și-au întrerupt deloc acțiunile de hărțuire permanentă a trupelor române, continuând, totodată, să se concentreze în fața diviziilor române.

La 10 aprilie 1919, în fața atitudinii tot mai agresive a forțelor ungare, în urma apelurilor desperate ale populației din regiunile neeliberate, a refuzului conducătorilor de la Budapesta de a aplica hotărârea Conferinței de Pace, după o matură chibzuință, guvernul român, în unanimitate, sub președinția Regelui Ferdinand I, stabilea să se treacă, în cel mai scurt timp, la ofensivă pentru ocuparea militară a liniei hotărâte de Consiliul Suprem Aliat. La 14 aprilie, Regele îi va detalia Premierului Brătianu, aflat în continuare în capitala Franței, asupra hotărârii luate. Apreciind că lipsa de decizie a Puterilor Aliate și Asociate a lăsat timp armatei ungare să se concentreze și să se organizeze tot mai bine, modificând raportul de forțe în defavoarea românilor, Suveranul sublinia cu fermitate că „înaintarea noastră în Transilvania este o necesitate absolută, atât din punct de vedere al politicii noastre externe, cât și din acela al situației interne”⁵².

Dispozitivul trupelor române din Transilvania era astfel pregătit pentru declanșarea acțiunii ofensive în zorii zilei de 16 aprilie 1919⁵³. Devansând, însă, momentul prevăzut în planul de operații al Comandamentului român, forțele ungare aveau să preia inițiativa și, în noaptea de 15 spre 16 aprilie, după o scurtă pregătire de artilerie, au trecut la atac în trei sectoare ale frontului pe valea Someșului și în defileul Crișului Repede, înaintând pe direcțiile Cicârlău-Dej, Zalău-Cluj și Ciucea-Cluj.

Ecoul declanșării conflictului armat deschis între forțele române și cele ungare a fost deosebit de puternic, atât în țară, cât la Conferința de Pace de la Paris, unde – avea să remarce Gh.I. Brătianu – „toată

atenția delegației românești se concentra acum asupra acestei lupte hotărâtoare. De rezultatul ei depindeau și viitoarele noastre granițe”⁵⁴. (Va urma)

Note

- ¹ Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994, pp.27-57.
- ² 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională*, vol. III *Documente interne și externe, august 1918-iunie 1919*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, doc. 465.
- ³ Vezi, pe larg, *România la Conferința de Pace de la Paris 1919-1920. Documente diplomatice*, sub. coord. Dumitru Preda, Ioan Chipere, Alexandru Ghișa, vol. 1, *1 decembrie 1918-28 iunie 1919*, Editura Semne, București, 2010; Cf. Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc (coord.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983; V.Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Institutul European, Iași, 1993.
- ⁴ Dumitru Preda, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea țării 1916-1920*, Editura Academiei Române, Editura Militară, București, 2018, cap.V.
- ⁵ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. III, doc. 470. Despre „Armistițiul” de la Belgrad, vezi la Bogdan Krizman, *The Belgrade Armistice of 13 November 1918*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 48, n° 110, 1970, pp. 67-87.
- ⁶ *Ibidem*.
- ⁷ „Guvernul Republicii Populare Ungare declară că aceste hotărâri [de la Alba Iulia] sunt în contradicție flagrantă cu prevederile armistițiului, conform căroră administrația va trebui să rămână în continuare sub autoritatea superioară a guvernului maghiar, așa cum fusese până atunci [...]”. *Károlyi Mihály levélezése*, vol. I 1905-1920, ed. Litván György, Budapest, 1978, doc. 333. Vezi și doc. 327 (apel de apărare a „unității teritoriale a Ungariei”, lansat la 4 dec. 1918).
- ⁸ Vezi lucrarea clasică a lui Peter Pastor, *Hungary between Wilson and Lenin. The Hungarian Revolution of 1918-1919 and the Big Three*, Boulder, 1976, passim; cf. Maria Ormos, *From Padua to the Trianon, 1918-1920*, Boulder, 1990, passim.
- ⁹ Arhivele Militare Române [AMR], fond *Microfilme*, rola PII.1.2 579, c. 295-296 (Ordin de operații nr. 303 din 5/18.11. 1918; vezi și „Instrucțiunile”-anexă, *Ibidem*, c. 301-303). Pe larg,

- Dumitru Preda (coord.), *În apărarea României Mari...*, pp. 126-139.
- ¹⁰ Vezi la Severe Bocou, *La question du Banat. Roumains et Serbes*, Paris, 1919; AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 58; cf. Ionela-Felicia Moscovici, *La France et le Banat entre 1916-1919, les convulsions de la guerre et de la paix, particulièrement l'évolution des rapports entre la Roumanie et l'Entente vis-à-vis la question du Banat* [Strasbourg], 2013.
- ¹¹ *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine en Hongrie après le 3 novembre 1918 (Guerre de 1919) et les événements qui ont été la cause*, Paris [1922], p. 8 și urm.; 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 473, 475. Răspunsul guvernului de la Budapesta, Incoso Benedek, *A Román Irredentista rozgalmak Története*, Budapest, 1920, p. 475.
- ¹² Général Jean Bernachot, *Les armées françaises en Orient après l'armistice de 1918*, vol. II *L'Armée du Danube. L'Armée française d'Orient (28 octobre 1918-25 janvier 1920)*, Paris, 1970, passim
- ¹³ AMR, fond *Microfilme*, rola P II.5. 170, c. 553-554.
- ¹⁴ Ibidem, fond *Comandamentul Tupelor din Transilvania*; Generalul G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Militară, București, 2013 (ediție facsimilită după volumul publicat în 1922); vezi și la Cornel Grad, *Contribuția armatei române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania. Primele măsuri (noiembrie 1918-aprilie 1919)*, în „Revista de administrație publică și politici sociale, An II, nr. 4 (5)/decembrie 2010, pp. 51-79.
- ¹⁵ *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine en Hongrie après le 3 novembre 1918...*, p. 8.
- ¹⁶ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 473. Vezi și AMR, fond *Marele Cartier General*, dosar 2 022, f. 177.
- ¹⁷ Ibidem, doc. 475.
- ¹⁸ „Românul” (Arad), Anul VIII, nr. 2 din 3/16 ian. 1919, p. 3.
- ¹⁹ AMR, fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric*, dosar 808, f. 62-79 „Clujul”. Organul Consiliului Național Român din Cluj și com. Cojocna, număr ocazional din 12/23 dec. 1918, p. 1; „România Mare” (Paris), Anul II, nr. 27 din 14 ian. 1919, p. 2; cf. *Histoire de la Transylvanie* (red. Béla Kopeczi), Budapest, 1992, p. 614-615.
- ²⁰ *Apud* „Patria” (Cluj), Anul I, nr. 40 din 2 aprilie 1919, p.1.
- ²¹ „Telegraful român” (Sibiu), Anul XLVI, nr. 142 din 11/24 dec. 1918, p. 525.
- ²² *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine en Hongrie après le 3 novembre 1918 ...*, p. 8.
- ²³ Vezi recent la Ana-Maria Stan, *Considérations sur les interlocuteurs du général Berthelot en Transylvanie (décembre 1918-janvier 1919)*, în „Transylvanian Review”, vol. XXVII, Supplement, n° 2 (2018), pp. 135-147.
- ²⁴ Gh. Iancu, G. Cipăianu, *La consolidation de l'Union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918-1919). Témoignages français*, Bucarest, 1990, doc. XX.
- ²⁵ AMR, fond *Microfilme*, rola P II. 2 2194, c. 637-640; cf. Lt. colonel Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848/49 și 1919 în Transilvania și Ungaria*, București, 1930, p. 102 și urm.
- ²⁶ General Gh. Mărdărescu, *op.cit.*, pp. 19-20.

- ²⁷ AMR, fond *Microfilme*, rola P II. 2 2196 (Jurnal de operații al CTT), c. 131-139; Pe larg, asupra acțiunilor armatei române, în *Jurnal de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921)*, ed. Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu și Cornel Țucă, vol.I-II, Satu Mare, 1998
- ²⁸ *Ibidem*, fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric*, dosar 120, f. 16.
- ²⁹ *Ibidem*, f. 16-17 și urm.
- ³⁰ *1918. Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 534.
- ³¹ „Monitorul oficial”, nr. 243 din 26 ian./8 febr.1919, p. 4 784. Alcătuit în cursul anului 1917 din foștii prizonieri de origine română din Rusia, acesta își făcuse simțită prezența în marile bătălii din vară de la Mărăști, Mărășești și Oituz; la sfârșitul lunii noiembrie 1918 formațiunile ardelenne fuseseră transferate din Moldova, după 3 decembrie fiind puse la dispoziția Consiliului Dirigent. Treptat li se vor alătura, pe măsura sosirii în țară, și legiunile de voluntari care luptaseră în Italia.
- ³² „Gazeta oficială” (Sibiu), Anul I, nr. 21 din 21 martie/3 aprilie 1919, pp. 109-111.
- ³³ Vezi la Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, 1922, p. 373-374.
- ³⁴ AMR, fond *Microfilme*, rola P II. 5 161, c. 119; *1918. Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 533; *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine en Hongrie après le 3 novembre 1918 ...*, p. 8.
- ³⁵ Viorel Faur, *Viața politică a românilor din Bihor (1848-1919)*, Oradea, 1992, p. 158. Pe larg, vezi, de exemplu, la Ion Pavelescu, Adrian Pandeia, Eftimie Ardeleanu, *Proba focului. Ultima treaptă spre Marea Unire. Dosare ale participării României la Primul Război Mondial*, vol. 1, București, 1991, pp. 358-370.
- ³⁶ AMR, fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric*, dosar 127, f. 56-59.
- ³⁷ *Ibidem*, dosar 126, f. 8.
- ³⁸ *Ibidem*, fond *Microfilme*, rola P II. 1. 2619, c. 11-13.
- ³⁹ „Le Moniteur de Transylvanie”, 1ère Année, n° 1 din 13 martie 1919, p. 1; Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, p. 110.
- ⁴⁰ AMR, fond *Microfilme*, rola P II. 1. 2580, c. 463-473. Pe larg, vezi la Dumitru Preda (coord.), *În apărarea României Mari...*, p. 170-171.
- ⁴¹ *1918. Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 545.
- ⁴² AMR, fond *Microfilme*, rola P II. 1. 2 580, c. 319-320.
- ⁴³ *Magyarország Története 1918-1919, 1919-1945*, ed. Ránki György, vol. 1, Budapest, 1976, pp. 188-198; Peter Pastor, *op. cit.*, pp. 139-143.
- ⁴⁴ Cf. T. Hajdu, *A contribution to the History of the Proclamation of the Hungarian Republic of Councils in 1919*, în „Acta Historica” (Budapest), nr. 1-2/1973, p. 80-81. Vezi și în AMAE, fond 71/1914. E2, partea I, vol. 151, f. 102 (Raport la Legației române la Berna din 24 martie 1919).
- ⁴⁵ *Les Délibérations du Conseil des Quatre (24 mars-28 juin 1919)*. Notes de l'officier interprète Paul Mantoux, tome 1 *Jusqu'à la remise à la délégation allemande des conditions de paix*, Paris, 1955, doc. 111.
- ⁴⁶ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a româniei în 1919. În lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, București, 1939, pp. 54-55.
- ⁴⁷ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 381.

⁴⁸ Apud Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁰ *Les Délibérations du Conseil des Quatre ...*, tome 1, doc. XII, XXIII, XXIV; Ormos Mária, *Padovától Trianoning 1918-1920*, ed. a II-a [Budapest], 1984, pp. 227-237.

⁵¹ Apud *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine en Hongrie après le 3 novembre 1918 ...*, p. 24.

⁵² 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 575. De aceea, se spunea în continuare, apreciind bunele intenții ale Marilor Puteri, partea ungară considera ca absolut necesară ca și limita spre est a zonei neutre să fie deplasată până la Mureș, în conformitate cu prevederile Convenției de la Belgrad; de asemenea, în teritoriul din din zona neutră ce urma să fie evacuat de trupele ungare să fie menținută în vigoare Constituția Republicii Sfaturilor, fără nici un alt amestec

străin; circulația în respectivul teritoriu, ca și tranzitarea pe „teritoriile ardeleni ocupate de România” să fie lăsate libere. Deși „nu se bazează pe principiul integrității teritoriale”, se sublinia în încheiere, guvernul Republicii Ungare a Sfaturilor „se opune rezolvării problemelor teritoriale bazate pe cuceriri imperialiste”(!)

⁵³ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. III, doc. 581.

⁵⁴ Într-o telegramă din Paris, transmisă generalului Berthelot MCG român, chiar în dimineața zilei de 16 aprilie, se specifica: „*Hotărârea Conferinței de Pace din 26 februarie nefiind modificată, românii sunt în drept, în caz de atac al ungarilor și să procedeze la ocuparea zonei neutre care le-a fost fixată...*”. *Exposé sur les opérations de l'armée roumaine...*, p. 33 (Anexa 81).

⁵⁵ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 57.

Bibliografie

Lucrări cu caracter general și special

ABRUDEANU, Rusu, Ion, *România și războiul mondial. Contribuții la studiul istoriei războiului nostru*, București, 1922.

BOCOU, Severe, *La question du Banat Roumains et Serbes*, Paris, 1919.

BRĂTIANU, I. Gheorghe, *Acțiunea politică și militară a româniei în 1919. În lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, București, 1939.

Général BERNACHOT Jean, *Les armées françaises en Orient après l'armistice de 1918*, vol. II *L'Armée du Danube. L'Armée française*

d'Orient (28 octobre 1918-25 janvier 1920), Paris, 1970, passim

BOTORAN, Constantin, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc (coord.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

ed. CIUBOTĂ, Viorel, Gheorghe Nicolescu și Cornel Țucă, *Jurnal de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921)*, vol. I-II, Satu Mare, 1998.

Les DÉLIBÉRATIONS du Conseil des Quatre (24 mars-28 juin 1919). Notes de l'officier interprète Paul Mantoux, tome 1 *Jusqu'à la remise à la*

- délégation allemande des conditions de paix*, Paris, 1955, doc.111.
- DOBRINESCU, V.Fl., *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Institutul European, Iași, 1993.
- DRĂGĂNESCU, Constantin, Lt. Colonel, *Campaniile din 1848/49 și 1919 în Transilvania și Ungaria*, București.
- FAUR, Viorel, *Viața politică a românilor din Bihor (1848-1919)*, Oradea, 1992.
- IANCU, Gh., G. Cipăianu, *La consolidation de l'Union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918-1919). Témoignages français*, Bucarest, 1990, doc. XX.
- IANCU, Gheorghe, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca.
- MAGYARORSZÁG *Története 1918-1919, 1919-1945*, ed. Ránki György, vol. 1, Budapest, 1976.
- MĂRDĂRESCU, G. D., *Generalul, Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Militară, București, 2013 (ediție facsimilită după volumul publicat în 1922).
- MOSCOVICI, Felicia-Ionela, *La France et le Banat entre 1916-1919, les convulsions de la guerre et de la paix, particulièrement l'évolution des rapports entre la Roumanie et l'Entente vis-à-vis la question du Banat* [Strasbourg], 2013.
- ORMOS, Maria, *From Padua to the Trianon, 1918-1920*, Boulder, 1990, passim.
- PASTOR, Peter, *Hungary between Wilson and Lenin. The Hungarian Revolution of 1918-1919 and the Big Three*, Boulder, 1976, passim;
- PAVELESCU, Ion, Adrian Pandeia, Eftimie Ardeleanu, *Proba focului. Ultima treaptă spre Marea Unire. Dosare ale participării României la primul război mondial*, vol. 1, București, 1991.
- PREDA, Dumitru (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994.
- IDEM, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea țării 1916-1920*, Editura Academiei Române, Editura Militară, București, 2018, cap. V.
- IDEM, *România la Conferința de Pace de la Paris 1919-1920. Documente diplomatice*, sub. coord. Dumitru Preda, Ioan Chiper, Alexandru Ghișa, vol. 1 *1 decembrie 1918-28 iunie 1919*, Editura Semne, București, 2010.

Arhive

1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoșterea ei internațională*, vol. III *Documente interne și externe, august 1918-iunie 1919*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- AMAE, fond 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 58, AMAE, partea I, vol. 151, f. 102.
- AMR, fond *Microfilme*, rola P II.5., rola P II. 2 2194, P II. 2 2196, rola P II. 5 161, rola P II. 1. 2619, rola P II. 1. 2580; fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric*, dosar 127.
- ARHIVELE Militare Române [AMR], fond *Microfilme*, 1918.
- KÁROLYI Mihály levélézése, vol. I *1905-1920*, ed. Litván György, Budapest, 1978, doc. 333. Vezi și

doc. 327 (apel de apărare a „unității teritoriale a Ungariei”, lansat la 4 dec. 1918).

„Monitorul oficial”, nr. 243 din 26 ian./8 febr.1919

Presă

Gazeta oficială (Sibiu), 1919.

Le Moniteur de Transylvanie, 1919.

Patria (Cluj), 1919.

Românul (Arad), 1919.

Telegraful român (Sibiu), 1918.

Studii

1918. *Desăvârșirea unității national-statale...*, vol. III, doc. 470. Despre „Armistițiul” de la Belgrad, vezi la Bogdan Krizman, *The Belgrade Armistice of 13 November 1918*, în

„The Slavonic and East European Review”, vol. 48, n° 110, 1970, pp. 67-87.

GRAD, Cornel , *Contribuția armatei române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania. Primele măsuri (noiembrie 1918-aprilie 1919)*, în „Revista de administrație publică și politici sociale, An II, nr. 4 (5)/decembrie 2010, pp. 51-79.

HAJDU, T. *A contribution to the History of the Proclamation of the Hungarian Republic of Councils in 1919*, în „Acta Historica” (Budapest), nr. 1-2/1973.

STAN, Ana-Maria, *Considérations sur les interlocuteurs du général Berthelot en Transylvanie (décembre 1918-janvier 1919)*, în „Transylvanian Review”, vol. XXVII, Supplement, n° 2 (2018), pp. 135-147.

